

Z PROBLEMATYKI TEOLOGICZNEJ

Ks. ZBIGNIEW SZULCZYK SJ

NOWY SĄCZ, Stowarzyszenie Katechetów Polskich

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2323-3520> * zetszulczyk@gmail.com

Zgłoszono: 18.05.2021; recenzowano: 28.09.2021; zaakceptowano do publikacji: 10.10.2021

FORMACJA MORALNA WEDŁUG EDUARDA LEVY'EGO SJ

MORAL FORMATION ACCORDING TO EDUARDO LEVY SJ

Abstract

The problem of difficulties in the moral upbringing of children and youth is being increasingly undertaken in literature. The weakening of authorities and questioning of the existence of objective moral norms make it more difficult for parents, catechists, and formators to implement effective moral formation. A Mexican Jesuit, Eduardo Levy, presents an interesting way of answering these challenges. In his formation program *Encuentro con Cristo*, he tries to adjust the content and form of the message so that it helps to put the moral principles to practice in everyday life. In his opinion, it allows ethical norms to have more chances to become a part of the pupils' value system. Eduardo Levy strives for the simplicity of the message, diversity of the forms, and parents' involvement in the process.

Keywords: Encuentro con Cristo, Eduardo Levy, children's formation, moral formation, catechesis

Abstrakt

Coraz częściej w literaturze podejmowany jest problem trudności w wychowaniu moralnym dzieci i młodzieży. Zauważalne osłabienie pozycji autorytetów oraz podważanie istnienia obiektywnych norm etycznych utrudnia rodzicom, katechetom i wychowawcom skuteczną formację moralną. Meksykański jezuita Eduardo Levy proponuje w interesujący sposób odpowiedzieć na te potrzeby. W swojej propozycji formacyjnej *Encuentro con Cristo* usiłuje dostosować treści i formy przekazu do odbiorców w taki sposób, aby potrafili przełożyć je na swoje codzienne życie. Jego zdaniem normy etyczne mają wtedy większą szansę stać się trwałą częścią świata wartości wychowanków. Dbą o prostotę przekazu, różnorodność form oraz zaangażowanie rodziców w ten proces.

Słowa kluczowe: Encuentro con Cristo, Eduardo Levy, formacja dzieci, formacja moralna, katecheza

WSTĘP

Wiele osób związanych z wychowaniem dzieci i młodzieży stawia sobie pytanie, w jaki sposób pomóc im wzrastać, kształtując w nich wartości oraz postawy moralne, aby nie były one jedynie powierzchownym wypełnianiem wpojonych obowiązków? W jaki sposób wspierać je w rozwoju, aby zasady moralne zostały zinterioryzowane i uznane za własne?

W ramach poszukiwania odpowiedzi na postawione pytanie przedstawiona zostanie refleksja na temat wychowania moralnego z punktu widzenia dokumentów katechetycznych Kościoła. Podkreśla się w nich, że było i jest ono nadal jedną z podstawowych misji Kościoła (DOK 85). Pośród zadań, jakie stawia się katechezie: poznania wiary, wprowadzenia w życie liturgiczne, nauki modlitwy, wychowania do życia we wspólnocie oraz kształtowania ducha misyjnego, formacja moralna zajmuje szczególne miejsce (DOK 85). Jest ona jakby przełożeniem na życie codzienne doświadczenia wiary i realizacją pozostałych zadań katechezy przez wychowanka. Realizując je, wierzący staje się jakby miastem na górze oraz światłością, która świeci innym ludziom, aby mogli poznać i przybliżyć się do Boga, widząc świadectwo jego życia (Mt 5,14-16). Zagadnienie to podejmuje między innymi meksykański jezuita Eduardo Levy, który po prawie sześćdziesięciu latach swojej pracy duszpasterskiej i pedagogicznej opracował imponujące dzieło – program *Encuentro con Cristo*¹. Obecnie jest on realizowany w setkach parafii i szkół katolickich w Hiszpanii, Stanach Zjednoczonych, Meksyku, Chile, Argentynie, Salwadorze, Urugwaju, Peru, Brazylii, Boliwii, Wenezueli i Kolumbii (*Fundación* 2021)². W poszukiwaniu odpowiedzi na postawione na początku pytania podjęta zostanie refleksja na temat jego założeń formacji³ moralnej (Levy 2000) oraz – spośród jego bogatej oferty katechetycznej – zostanie omówiona propozycja formacji dzieci w wieku dziewięciu lat pod tytułem „Ziarno” (Levy 1993). Na tej podstawie zostanie podjęta próba ukazania, w jaki sposób Levy proponuje realizować zadanie wychowania moralnego. Być może jego propozycja jest odpowiedzią na trudne problemy obecnych czasów.

1. WYCHOWANIE MORALNE W NAUCZANIU KOŚCIOŁA

Wychowanie moralne jest jednym z zadań katechezy (DOK 87). Spośród nich w *Dyrektorium ogólnym o katechizacji* wskazano cztery podstawowe wymiary życia chrześcijańskiego (por. DOK 122) nazwane „wielkimi filarami orę-

¹ W języku hiszpańskim *Encuentro con Cristo* oznacza „Spotkanie z Chrystusem”. Tłumaczenie własne. Wszystkie kolejne tłumaczenia z języka hiszpańskiego są tłumaczeniami własnymi.

² Levy propozycje swoich zajęć nazywa „spotkaniami”. Przygotował je pierwotnie dla szkół katolickich krajów hiszpańskojęzycznych. Później propozycję rozszerzył, przygotowując serię spotkań dla wspólnot w parafiach i opracowując zajęcia mające na celu przygotowanie do przyjęcia sakramentu bierzmowania, Eucharystii oraz odnowienia przyrzeczeń chrzcielnych.

³ Formacja rozumiana jest tutaj jako wspomaganie integralnego rozwoju osoby, które umożliwia nawiązanie relacji sięgających wymiaru transcendentnego (Marek 2020, 25).

dzia chrześcijańskiego” (DOK 240). Są to: wyznanie wiary, liturgia, życie moralne oraz modlitwa. Wszystkie są potrzebne: „jak dla życia organizmu ludzkiego jest konieczne, by funkcjonowały wszystkie jego narządy, tak dla dojrzewania życia chrześcijańskiego jest niezbędne kultywowanie wszystkich jego wymiarów” (DOK 87). W *Dyrektorium o katechizacji* formacja moralna jest natomiast integralnym elementem zadania katechezy, jakim jest formacja do życia w Chrystusie (DK 85).

Życie moralne zajmuje szczególne miejsce w procesie katechizacji i ewangelizacji (VS 107), przenika pozostałe wymiary, tworząc całość życia chrześcijańskiego i będąc jakby przekuciem w codzienną, widzialną rzeczywistość realizacji pozostałych zadań. Tak rozumiana formacja sprawia, że „katecheza (...) wychodzi daleko poza wszelkie tzw. moralizatorstwo, związane zbyt mocno z zachowaniem zewnętrznych przepisów, chociaż zawiera prawdziwą naukę moralności” (CT 52). Istotne jest też poszanowanie wolności sumienia (CT 68; KKK 1713, 1776; DK 84), które domaga się delikatności wychowawczej, bez narzucania na siłę zachowania norm. W przeciwnym razie wychowanie moralne pozbawione zostanie możliwości interioryzacji i stania się częścią przekonań wychowanków. Musi być więc w taki sposób prowadzone, aby dzieci i młodzież je rozumiały i przyjęły jako swoje (EG 34).

Wychodząc z założenia, że „katecheza powinna (...) przekazywać uczniom postawy Nauczyciela” (DOK 85), a ci podejmują „w ten sposób drogę przekształcenia wewnętrznego” (DOK 85), postawa moralna wypływa z doświadczenia spotkania z Bogiem, przyjęcia Ewangelii i jest jej ucieleśnieniem w życiu codziennym. Katecheza więc nie tylko przekazuje treści moralności chrześcijańskiej, ale również kultywuje postawy ewangeliczne i wartości chrześcijańskie (DOK 87). *Katechizm Kościoła katolickiego* w ramach wychowania moralnego zaleca również kształtowanie cnót (KKK 1696, 2223; DOK 117), podjęcie tematów związanych z grzechem i przebaczeniem oraz zaleca katechezę o podwójnym rodzaju miłości rozwijanym w Dekalogu (KKK 1696; DOK 115).

2. ZAŁOŻENIA FORMACJI MORALNEJ W UJĘCIU EDUARDA LEVY'EGO

Magisterium Kościoła stawia przed zadaniem wychowania moralnego wysoką poprzeczkę. Autorzy *Dyrektorium ogólnego o katechizacji* mają jednak świadomość, jak wielkie jest to wyzwanie dla obecnych czasów. Zauważają więc, że „zachodzi potrzeba głębszej formacji moralnej” (DOK 29) oraz ukazują zagrożenie relatywizmem etycznym, który pozbawia społeczeństwo trwałego moralnego punktu odniesienia (DOK 23; VS 101). Na ten temat pisze również wielu współczesnych autorów z dziedzin socjologii, pedagogiki czy teologii (Filipczuk 2018; Królczyk 2020; Kluz 2017; Mariański 2011; Potocki 2016; Rawicka 2020; Tomasik 1998; Tytko 2016).

Meksykański jezuita Levy, odwiedzając wiele krajów Ameryki Łacińskiej, również zaobserwował te niepokojące objawy. Zwrócił uwagę, że często katecheza szkolna oraz ta prowadzona w parafii skupia się na przekazaniu wiedzy i wpajaniu określonych zasad, co często nie prowadzi do radosnego spotkania z żywym

Bogiem, które kształtowałyby życie codzienne (Levy 2021). Świadom tego wyzwania rozpoczął pracę nad przygotowaniem nowej propozycji katechezy, która odpowiadałaby na potrzeby uczestników i przekazywała treści dostosowane do ich możliwości rozwojowych⁴. W ten sposób powstała propozycja o nazwie *Encuentro con Cristo*, czyli „Spotkanie z Chrystusem”⁵. Nie nazywa ich rekolekcjami, chociaż w Polsce taka nazwa byłaby zrozumiała. Zamiast tego swoje dzieło nazywa „spotkaniami”, co można porównać do warsztatów.

Po długim czasie praktyki, bazując na swoim bogatym doświadczeniu, Levy podjął się refleksji nad *Encuentro con Cristo*, ustalając jego główne linie formacyjne i podstawowe założenia pedagogiczne (Levy 2000)⁶. Warte uwagi są jego założenia formacji moralnej, które zawarł w swojej publikacji. Przede wszystkim zauważa, że „punktem wyjścia są problemy życia codziennego dzieci oraz podjęcie z nimi refleksji na ich temat, podjęcie refleksji nad konkretnymi zdarzeniami zawartymi w filmach lub programach poprzez wyrażenie opinii na temat zawartych w nich rozwiązań” (Levy 1993, 10). Meksykański jezuita zauważa, że skuteczność formacji moralnej w dużej mierze jest uzależniona od tego, w jaki sposób wychowankowie mogą przełożyć podawane im zasady na swoje codzienne wybory i skorzystać z przekazywanej wiedzy w rzeczywistości, w której żyją. Powinno się więc, jego zdaniem, rozmawiać z nimi o ich problemach i dylematach, podając konkretne rozwiązania, które mogą zastosować w życiu. Kiedy tworzył swoje dzieło, dostępna była już *Ogólna instrukcja katechetyczna*, w której omówione zostały elementy i funkcje katechezy (OIK 18-34), jednak – co ciekawe – w swoich założeniach uprzedzał już zalecenia późniejszego dokumentu Kongregacji do Spraw Duchowieństwa⁷.

Levy wiele uwagi poświęca formacji sumienia⁸. Podkreśla, że „formacja sumienia oznacza formowanie osób, które potrafią podejmować decyzje, które są wolne w podejmowaniu samodzielnych decyzji, aby wybrać to, co jest racjonalne i naprawdę dobre. Oznacza to przekazywanie kryteriów wyboru oraz wspieranie umiejętności samokontroli, aby je realizować; oznacza rozpoznawanie granic,

⁴ Motto przewodnie jego propozycji brzmi: „W każdym roku rozwoju przebudza się w osobowości coś szczególnego, coś co się w wychowankach zmienia i bardzo ich interesuje. Jeżeli dojdiesz do tego, co takiego się w nich przebudziło, co nowego w ich rozwoju się pojawiło, będzie łatwiej prowadzić ich po drodze dobra” (Villegas 2021).

⁵ Levy swoją pracę rozpoczął w roku 1963, organizując spotkanie dla młodzieży w wieku 13 lat. Po 25 latach pracy, jako pedagog i duszpasterz, przygotował propozycję 15 zajęć dla dzieci od 4 i młodzieży do 18 roku życia. Levy proponuje realizować je w formie warsztatowej raz w roku dla każdej z grup wiekowych (Levy 2021).

⁶ Linie formacyjne, o których wspomina w swoim dziele, są następujące: formacja ludzka osoby, formacja osoby teocentrycznej, formacja osoby świadomej swojej wartości i pewnej siebie, formacja osoby zdolnej do miłości, formacja osoby zdolnej do nawiązania relacji międzyludzkich, kształtowanie wrażliwości i odpowiedzialności społecznej, formacja chrześcijan.

⁷ Można zauważyć, że Levy realizuje postulaty *Dyrektorium ogólnego o katechizacji*, zanim zostały one wyartykułowane w roku 1997 (DOK 1520).

⁸ „Encuentro con Cristo” dla dzieci w wieku 10 lat na temat formacji sumienia przygotował w Kolumbii w roku 1970 (Levy 2021). Uprzedza więc zalecenia *Katechizmu Kościoła katolickiego*, który podkreśla wagę tego rodzaju formacji (KKK 1713, 1776).

które obowiązują w relacjach z innymi oraz wspieranie umiejętności wejścia w siebie, aby nauczyć się rozpoznawać głos sumienia; jest ćwiczeniem podejmowania refleksji przed działaniem oraz zadawania pytania o wolę Bożą, jest przekazaniem podstawowych zasad moralnych i wyrabianiem umiejętności ich stosowania w życiu. Jest to formacja nie tylko, aby zrozumieć chrześcijaństwo, lecz również aby nim żyć. Jest to pedagogia życia” (Levy 2000, 11). W ramach proponowanej formacji moralnej kładzie więc duży nacisk na odpowiednią formację sumienia, aby wychowankowie potrafili podejmować samodzielnie wybory w życiu według kryteriów i zasad moralnych, które przyjmują i uznają za swoje. Powinni podejmować refleksję przed wyborem, mając na względzie szukanie i znajdowanie woli Bożej (por. DOK 84).

W człowieku, kiedy doświadcza miłości Bożej, pojawia się wdzięczność oraz pragnienie, aby swoim życiem na nią odpowiedzieć. Zdaniem meksykańskiego jezuita to właśnie jest źródłem pragnienia szukania woli Boga oraz kształtowania życia na wzór Jezusa Chrystusa (por. DOK 85, 98). Jako fundament skutecznej formacji moralnej uznaje więc konieczność doświadczenia dobrego Boga, który troszczy się o człowieka i pragnie jego dobra. Z całym zdecydowaniem podkreśla również, że „Jezus w każdym spotkaniu jest w centrum, każde doświadczenie prowadzi do spotkania z Nim, aby Go lepiej poznać, wierzyć w Niego, kochać Go bardziej, nawiązać z Nim relację i być bardziej jak On” (Levy 2000, 27). Nie można więc mówić o katolickiej teologii moralnej w oderwaniu od osoby Jezusa Chrystusa i wzbudzenia pragnienia naśladowania Go oraz nawiązania z Nim relacji⁹.

Ważnym elementem formacji według Levy'ego jest kształtowanie i praktykowanie przez wychowanków cnót (por. KKK 1697). Na podstawie swojej wieloletniej praktyki ułożył akronim RASCA¹⁰, w którym wymienia postawy, jakie pragnie kształtować na poszczególnych etapach rozwoju dzieci i młodzieży: szacunek, akceptacja, szczerość, dzielenie się i przyjacielskość (Levy 2000, 22). Zauważa, że w sercu każdego człowieka są Boże ziarna, których rozwój powoduje, że osoba staje się w pełni człowiekiem na wzór Jezusa Chrystusa. Zachęca więc, aby pragnąć być kimś wielkim, żyć wielkimi pragnieniami, zdecydowanie odrzucając przeciętność i lenistwo (Levy 2000, 17).

Meksykański jezuita zakłada, że formacja moralna powinna prowadzić do nauki trudnej sztuki przebaczenia oraz proszenia o przebaczenie (por. KKK 1697). Jest to ogromnie ważne, szczególnie w wypadku dzieci, aby potrafiły uznać swoją winę, którą przecież tak często negują, oraz nie zamykały się w swojej złości oraz poczuciu skrzywdzenia pod wpływem trudnych doświadczeń.

⁹ Na temat konieczności formacji chrystocentrycznej w katechezie mówią w późniejszych latach dokumenty Kościoła (CT 5; DK 83).

¹⁰ Jest to akronim od hiszpańskich słów: Respeto, Aceptación, Sinceridad, Compartir, ser Amables, które są przeciwieństwem najczęściej spotykanych u dzieci i młodzieży wad.

3. PROCES FORMACJI MORALNEJ W UJĘCIU EDUARDA LEVY'EGO

Każda propozycja zajęć autorstwa Levy'ego koncentruje się wokół osoby Jezusa Chrystusa i Eucharystii, która najczęściej kończy doświadczenie. Natomiast punktem wyjścia w zamierzonej przez meksykańskiego jezuitę formacji moralnej jest zbadanie możliwości percepcyjnych dzieci, określenie zainteresowań oraz zmian rozwojowych, aby w sposób jak najbardziej skuteczny dobrać odpowiedni temat zajęć oraz sposób jego realizacji. W związku z tym każde proponowane przez niego zajęcia poprzedza krótką psychologią rozwojową swojego autorstwa (Levy 1993, 10-21). Ujmuje w niej obszary rozwojowe powszechnie opisywane u innych autorów psychologii rozwojowej: rozwój fizyczny, poznawczy, emocjonalny, społeczny i moralny. Oryginalność jego refleksji polega jednak na dokonaniu opisu dzieci i młodzieży na każdym roku rozwoju oraz na szczególnym uwzględnieniu rozwoju duchowego i religijnego u wychowanków w kontekście całościowych zmian rozwojowych. Co prawda wielu innych autorów podejmuje temat rozwoju religijnego, jednak Levy daje bardzo cenne, konkretne wskazówki, w jaki sposób powinna przebiegać formacja religijna i duchowa w każdym roku rozwoju.

Po wielu latach obserwacji, studiów oraz konsultacji Levy zauważa, że w wieku 9 lat pojawia się ważna zmiana: „W tym wieku pojawia się cenna wskazówka dla formacji: większa zdolność do oceny moralnej. Dzieci w wieku 9 lat widzą całkiem jasno, w jaki sposób zło potrafi ukonkretnić się w różnych czynach. W tym wieku dzieci potrafią już zrozumieć, dlaczego zło jest złem, i czują z większą wyrazistością, kiedy sumienie czyni im wyrzuty po zrobieniu czegoś złego. Ta wrażliwość sumienia nie jest nowa, ale pojawia się zdolność do odczuwania i oceny złego zachowania. Teraz dzieci mają większą zdolność zrozumienia, większą wrażliwość zauważenia zła w czynach oraz większe pragnienie, aby tego nie robić. Mają większą zdolność myślenia krytycznego na swój temat oraz na temat innych” (Levy 1993, 14). Meksykański jezuita zauważa, że u dzieci dziewięcioletnich pojawia się większa zdolność do podejmowania oceny moralnej czynów, która wcześniej była w początkowym etapie rozwoju. W związku z tym podkreśla, że omawianie z wychowankami postaw dobrych i złych wywiera duży wpływ na ich rodzące się koncepcje moralne. Według niego pojawia się u nich również nowa zdolność zauważania źródła dobrych i złych czynów, które to źródło znajduje się w sercu człowieka (por. KKK 1713). Obserwuje także, że uwagę dzieci bardziej przykuwają złe postawy niż dobre, chociaż oczywiście rozumieją dobrze obydwie (Levy 1993, 8). W związku z tym porusza tematy moralne, ukazując walkę w sercu człowieka między głosem miłości, czyli głosem Boga, a głosem egoizmu, który każe myśleć tylko o sobie (Levy 200, 18). Wybór drogi miłości jest trudny i wymaga wiele poświęcenia, zgody na trud oraz gotowości do pokonywania siebie, swoich słabości oraz nieuporządkowanych przywiązań (García de Castro 2007, 91-94). Podkreśla więc konieczność opanowania „zachcianek”, aby kierować się rozumnym głosem sumienia nakierowanym na szukanie i znajdowanie woli Bożej (Levy 2000, 12-14).

Bazując na wnioskach z podjętych przez siebie obserwacji, Levy określa cele formacji dla dzieci w trzeciej klasie szkoły podstawowej. Organizowane dla nich spotkanie powinno przedstawić serce jako pole, na którym zasiane są dobre i złe ziarna, ziarna miłości i egoizmu, z których wyrastają odpowiednio – dobre lub złe postawy. Następnie zaleca omówienie z dziećmi dwunastu postaw, które wyrastają ze złych ziaren egoizmu, aby zapragnęły je odrzucić, oraz dwunastu postaw im przeciwnych, aby zapragnęły nimi żyć (Levy 1993, 22).

Levy proponuje przeprowadzenie konferencji. Aby zaangażować uczestników i ułatwić im przyswojenie trudnych przeciw treści moralnych, proponuje pokazanie negatywnych postaw w postaci obrazków. Grupuje je w cztery kategorie: trzy zwierzęta, trzy duże przedmioty, trzy małe przedmioty oraz trzy osoby. Ziarna egoizmu, które znajdują się w sercu człowieka, mogą rozwinąć się do postaci trwałych cech, powodując, że osoba staje się antyosobą. Ktoś, kto pozwoli, aby wspomniane ziarna egoizmu rozwinęły się w sercu, zmienia się w antyosobę, która nie potrafi kochać. Znajduje się jakby w więzieniu, z którego bardzo trudno jest samemu się wydostać. W związku z tym, jak podkreśla, dzieci potrzebują Jezusa, Zbawiciela, aby pomógł im uwolnić się z więzienia egoizmu i dał siły, by kochać. Levy wymienia antyosoby, są to: paw królewski symbolizujący pychę i dumę; człowieka komara, który oznacza osobę dokuczającą innym; agresywnego psa, czyli kogoś, kto pojawiające się konflikty rozwiązuje na drodze przemocy; sejf oznaczający kogoś chciwego, kto nie chce się dzielić; wygodne łóżko, które jest symbolem lenistwa; krzywe zwierciadło oznaczające osobę, która wszystko krytykuje i nie chce zauważyć nigdzie dobra; nożyce symbolizujące kogoś, kto odrzuca innych; słoik z trucizną oznaczający chowanie urazy i brak przebaczenia; maska oznaczająca kłamstwo, chowanie swoich myśli i prawdziwych intencji; małe krzyczące dziecko symbolizujące zachcianki, za którymi można bezrefleksyjnie iść; dyktator, czyli osoba, która chce narzucać innym swoje zdanie oraz zazdrosna wiedźma symbolizująca kogoś, kto zazdrości innym. Przy każdym pokazanym rysunku Levy najpierw proponuje określenie cech negatywnych, które symbolizuje grafika. Następnie zaprasza, aby podjąć z dziećmi refleksję na temat konsekwencji postępowania wynikającego z danej cechy. Na końcu prosi, aby określić i nazwać cechę przeciwną do negatywnej, aby zapragnąć ją rozwijać (Levy 1993, 35-43, por. KKK 1697; DOK 117).

Przesłanie moralne, polegające między innymi na kształtowaniu odpowiednich postaw i cnót, ma sens wtedy, gdy staje się na trwałe częścią świata wartości wychowanków. Aby to osiągnąć, Levy prosi rodziców, by napisali swoim dzieciom list, w którym wyrażą im swoją miłość oraz zachęcą do skorzystania z proponowanego doświadczenia formacyjnego (Levy 1993, 22)¹¹.

¹¹ Na temat potrzeby zaangażowania rodziców w proces katechizacji dzieci (por. DWCH 3; KDK 52; DA 30; KK 11; DOK 255; CT 68; PDK 86, 126-130; KKK 1656, 2226; KPK 774).

Levy proponuje uczestnikom zajęć w różnorodny sposób pogłębiać treści omówione na konferencji¹². Wykorzystując potencjał, który pojawia się w wychowankach na ich etapie rozwoju, meksykański jezuita prosi każde z nich o podjęcie indywidualnej refleksji, aby zauważyły i nazwały ziarna egoizmu, które rozwijają się w ich sercu. Zaprasza również, aby wykonały rysunek na temat: „Chciałbym być jak..., dlatego że...”. Wykonując rysunek, każde dziecko ma skupić się na dobrych ziarnach miłości, które w sobie zauważa, aby zapragnęło je rozwijać. Meksykański jezuita proponuje również podjęcie dyskusji w grupie na temat zachowań, których dzieci najbardziej nie lubią. Jako podsumowanie zaleca wyjaśnienie ewangelicznej, złotej zasady postępowania: „Wszystko więc, co byście chcieli, żeby wam ludzie czynili, i wy im czyńcie! (Mt 7,12)”. Umiejętnie potrafi więc przenosić treści ewangelicznej moralności na rzeczywistość codziennego życia uczestników (por. CT 22, 29; DOK 152). Proponuje również przygotowanie scenek, w których dzieci przedstawią wybrane przez siebie zachowania negatywne oraz pokażą ich szkodliwe skutki, aby tym bardziej miały świadomość, czego unikać w codzienności. W centrum spotkania jest Msza św. jako najważniejsze miejsce spotkania z Jezusem Chrystusem, który pragnie dać siły do walki z egoizmem (Levy 1993, 23).

ZAKOŃCZENIE

Coraz częściej wychowawcy, katecheci oraz rodzice napotykają trudności w wychowaniu moralnym dzieci i młodzieży. Często pojawia się pytanie, w jaki sposób kształtować postawy i uczyć norm etycznych, aby nie były jedynie zewnętrznym wykonywaniem obowiązków, ale stały się częścią świata wartości wychowanków? Levy proponuje ciekawe podejście do problemu, które wydaje się być odpowiedzią na potrzeby obecnych czasów. Zauważa między innymi, że należy dobrze poznać świat wychowanków, poznać ich potrzeby i problemy, aby, bazując na ich codziennym doświadczeniu, kształtować odpowiednie postawy moralne. Szczególnie podkreśla wartość kształtowania sumienia, aby wychowankowie nie ulegali „zachciankom” i nieuporządkowanym przywiązaniom, ale w sposób rozumny szukali woli Bożej, wybierając to, co dobre, a nie tylko to, co przyjemne. Ukazuje wartość zachowywania norm moralnych jako odpowiedź na doświadczenie Bożej miłości. Nie skupia się więc jedynie na zewnętrznym ich zachowaniu, ale sięga do przemieniającego życie spotkania z Chrystusem, za którym wychowanek pragnie podążać i Go naśladować. Chce również wzbudzić pragnienie bycia kimś wielkim na wzór Jezusa, kimś, kto odrzuca przeciętność i lenistwo. Duży akcent kładzie na poznanie postaw, które wyrastają z korzeni egoizmu, po to, aby wychowankowie zechcieli je odrzucić. W ten sposób, uważa meksykański jezuita, proponowane przez niego wartości i normy moralne mają szansę interioryzacji i stania się na stałe częścią świata wewnętrznego wychowanków. Levy dba również

¹² Levy w czasie tworzenia swojej propozycji stosuje nowatorskie i różnorodne metody pracy, odpowiadając w ten sposób na potrzebę odnowy katechezy (por. CT 9, 17, 51; PDK 22).

o zaangażowanie rodziców w proces formacji dzieci przez napisanie listu. Warto uwagi jest również, że jego program *Encuentro con Cristo* liczy już ponad pięćdziesiąt lat i realizował postulatory *Dyrektorium ogólnego o katechizacji* i *Dyrektorium o katechizacji* zanim te dokumenty się ukazały.

BIBLIOGRAFIA:

- Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu. Biblia Tysiąclecia*. 2014. Poznań: Pallottinum.
- García de Castro, José et al. 2007. *Diccionario de espiritualidad ignaciana (A-F)*. Santander: Editorial Sal Terrae.
- Filipczuk, Marek. 2018. Wychowanie moralne w kontekście przemian cywilizacyjnych. *Collectanea Theologica*, 88 (1), 141-171.
- Franciszek. 2013. *Adhortacja apostołska „Evangelii Gaudium”* (cyt. jako: EG). *Fundación*. 2021. Dostęp: 16.03.2021. <https://encuentroconcristo.org/fundacion>.
- Jan Paweł II. 1996. *Adhortacja apostołska o katechizacji w naszych czasach (Catechesi Tradendae)* (cyt. jako: CT).
- Jan Paweł II. 1993. *Encyklika „Veritatis splendor”* (cyt. jako: VS).
- Katechizm Kościoła katolickiego*. 1994. Poznań: Pallottinum (cyt. jako: KKK).
- Kodeks Prawa Kanonicznego*. 1984. Poznań: Pallottinum (cyt. jako: KPK).
- Kongregacja do Spraw Duchowieństwa. 1972. Ogólna instrukcja katechetyczna. *Acta Apostolicae Sedis*, 64, 97-176 (cyt. jako: OIK).
- Kongregacja do Spraw Duchowieństwa. 1998. *Dyrektorium ogólne o katechizacji*. Poznań: Pallottinum (cyt. jako: DOK).
- Konferencja Episkopatu Polski. 2001. *Dyrektorium katechetyczne Kościoła katolickiego w Polsce*. Kraków: WAM (cyt. jako: PDK).
- Królczyk, Małgorzata. 2014. Rola katechety w formacji moralnej ucznia. *Teologia i moralność*, 16 (2), 95-113.
- Kluz, Marek. 2017. Chrześcijańska formacja moralna wzorcem etycznym dla współczesnego człowieka. *Teologia i Człowiek*, 37 (1), 53-76.
- Levy, Eduardo. 2000. *Encuentro con Cristo. Líneas de formación, objetivos y principios de pedagogía*. México: Librería Parroquial de Calvería.
- Levy, Eduardo. 1993. *Encuentros con Cristo. Encuentro para 9 años. Semillas. Los Antihombres*. Buenos Aires: Editorial LUMEN.
- Levy, Eduardo. *Un poco de historia de los encuentros con Cristo*. Dostęp: 16.3.2021. <https://encuentroconcristo.org/historia>.
- Mariański, Janusz. 2011. Wartości moralne w zmieniającym się społeczeństwie polskim. *Edukacja Humanistyczna*, 24 (1), 7-24.
- Marek, Zbigniew. 2020. Formacja (chrześcijańska) pedagogicznym wspomaganie rozwoju osoby. *Studia z Teorii Wychowania*, 31 (2), 25-38.
- Papieska Rada ds. Krzewienia Nowej Ewangelizacji. 2020. *Dyrektorium o katechizacji*. Kielce: Jedność (cyt. jako: DK).

- Potocki, Andrzej. 2016. Katechetyczna formacja sumienia w warunkach sekularyzacji moralności. *Colloquia Theologica Ottoniana*, 2, 111-141.
- Rawicka, Iwona. 2020. Kryzys wychowania w wartościach i jego konsekwencje – analiza zjawiska na przełomie XX i XXI wieku. *Studia Koszalińsko-Kołobrzeskie*, 27, 405-420.
- Sobór Watykański II. 1965. *Dekret o apostołstwie świeckich „Apostolicam actuositatem”* (cyt. jako: DA).
- Sobór Watykański II. 1965. *Deklaracja o wychowaniu chrześcijańskim „Gravissimum educationis”* (cyt. jako: DWCH).
- Sobór Watykański II. 1965. *Konstytucja duszpasterska o Kościele w świecie współczesnym „Gaudium et spes”* (cyt. jako: KDK).
- Sobór Watykański II. 1965. *Konstytucja dogmatyczna o Kościele „Lumen gentium”* (cyt. jako: KK).
- Tomasik, Piotr. 1998. Pedagogika wobec kryzysu wychowania. *Warszawskie Studia Teologiczne*, 11, 287-318.
- Tytko, Marek. 2016. Wychowanie moralne – kształtowanie charakteru dziecka (ujęcie realistyczne). *Polska Myśl Pedagogiczna*, 2, 295-310.
- Villegas, Abel. *Entrevista con el P. Eduardo Levy, sj, fundador de los Encuentros con Cristo*. Dostęp: 16.3.2021. <https://www.scribd.com/document/118421662/Entrevista-P-Eduardo-Levy-SJ>.